

Jednotný systém klasifikace audiovizuálních produktů

podle věkových hranic

Posouzení psychologů

PhDr. Václav Mertin – katedra psychologie FFUK

PhDr. Ilona Gillernová, CSc. – katedra psychologie FFUK

Máme-li ve své práci odpovědět na „Zadání studie prověřující aplikovatelnost nizozemského systému institutu NICAM v ČR z hlediska psychologického“ a přímočaré otázky tohoto zadání, musíme odpovědi zarámovat obecnějšími pohledy. Bez toho by nebylo možné porozumět, proč předkládáme konkrétní stanovisko.

Potřebnost klasifikačního systému

V současné době se všeobecně akceptuje, že dominující činitel ovlivňující výchovu a vzdělávání dětí jsou **rodiče**. Ti v posledku rozhodují o tom, které z podnětů okolního světa bude dítě přijímat, jakou školu či zájmovou činnost bude navštěvovat, s kým se bude kamarádit. Již dávno za námi je doba, kterou popisuje Sándor Márai (maďarský autor vyrůstající v Košicích) ve svých pamětech, když vzpomíná na dobu zhruba na přelomu devatenáctého a dvacátého století a uvádí, že škola rozhodovala mimo jiné, zda dítě smí s rodiči do divadla a případně, na která představení mohou jít (Márai, 2003). Stát dnes již nerozhoduje (až na výjimky dané zákonem) o tom, jak mají rodiče dítě vychovávat a vést.

Je pravda, že ani rodiče nemohou a v současnosti většinou ani nechtějí kontrolovat dítě a rozhodovat o jeho životě absolutně. Zejména ve školním věku tak na děti působí vedle rodiny i **škola, vrstevníci, média**. Rodiče nebývají doma veškerý čas, takže je možné, aby dítě sledovalo víceméně bez kontroly televizi, hrálo počítačové hry, brouzdalo na internetu. Navíc s postupujícím zráním dítěte mu rodiče předávají stále více rozhodovacích pravomocí. I pokud tomu tak v některých rodinách není, v období kolem vstupu na střední školy, pokud se jedinec rozhodne, že určitý film¹ shlédne, není v současné době prakticky v silách dospělých mu v tom zabránit.

Přes tuto skutečnost, že dítě získává množství nekontrolovaných podnětů, informací a zážitků, lze úspěšně předpokládat, že rodina, která funguje přiměřeně a dostatečně intenzívně, vcelku dobře chrání dítě před nepříznivými následky vlivů vnějšího prostředí. Rodiče mu předávají své hodnoty, postoje, názory na nejrůznější otázky a tak je „imunizují“ vůči nepříznivým vlivům světa v přítomnosti i v budoucnosti. A právě proto je důležité, aby v období, kdy rodiče vykonávají vliv na dítě v nejsilnější podobě, byly jejich přístupy

¹ V dalším textu bude slovo „film“ zastupovat všechny filmy, videoklipy, dokumenty, počítačové hry, případně další audiovizuální produkty, nikoli však zprávy, či živé vysílání. Š Zprávy či živé vysílání zpravidla informují o skutečných událostech, tedy seznamují s životní realitou z různých úhlů pohledu a v různých koutech světa. „Filmy“ nemusejí zobrazovat skutečné, reálné děje, mohou některé okolnosti života měnit, zvýrazňovat, záměrně odtrhávat od reality. Navíc živé vysílání nelze posuzovat dopředu ale až ex post. Z hlediska možného vlivu na dítě se však lze domnívat, že riziko ovlivnění (pozitivního i negativního) je větší tam, kde vystupují postavy, které nejsou jen „jako“, ale jde např. o představitele státu. Ty totiž představují pro dítě model chování i jednání ve specifických mediálně prezentovaných situacích. Nelze však dítěti zabránit, aby příklad, který se týká konkrétní situace, zobecnilo i na další situace. Proč by např. mělo řešit problémy s vrstevníky jinak než fyzicky, když reální představitelé státu nabízejí právě tyto vzorce chování.

maximálně intenzivní a současně kompetentní. Jednoznačně jde o období předškolního věku dítěte a v podstatě i o mladší školní věk. Ve starším školním věku a adolescenci se obvykle více zdůrazňují neshody, opozice dospívajícího vůči rodičům, významný vliv vrstevníků, nicméně tato skutečnost neplatí ani u všech jedinců ani po celou dobu. Leckdy představují neshody spíše určitou pózu, ve skutečnosti představují rodiče také pro adolescenta významnou referenční skupinu.

K tomu, aby **rodiče** mohli náležitě plnit svou roli, potřebují se mimo jiné dobře zorientovat ve všech skutečnostech, které používají pro rozhodování o dítěti, musejí tedy mít pro toto své rozhodování **dostatečné informace**. Nejde o požadavek specifický pro naplnění rodičovské role ve vztahu k filmům a už vůbec ne jen ve vztahu k rodičovské roli. Je běžné, že podrobné příbalové letáky mají léky, potraviny obsahují informace o složení, na oděvech, botách je povinně uvedeno množství informací pro spotřebitele, podobně jako na hračkách, v dopravních prostředcích, pro použití technických pomůcek. Tyto informace jsou uvedeny proto, aby věci co nejlépe sloužily a nevhodným užitím nezpůsobovaly škodu. Velmi důležité je, že tyto informace často neobsahují žádné hodnocení s určitou výjimkou. Když se uvede, že výrobek není vhodný pro děti do tří let, je uvedeno i proč: např. proto, že obsahuje malé oddělitelné součásti, které by dítě mohlo vdechnout, nebo že obsahuje látku, která by mohla poškodit dětský organismus, nebo je nevhodná pro některé nemocné – např. obsahuje lepek, neobsahuje fenylalanin apod.

Analogii představuje i tak zvaný „**informovaný souhlas**“, který se i v České republice povinně aplikuje v medicíně, ale např. i v psychologickém poradenství a nepochybně i v dalších oblastech. Jde o to, že odborník (lékař) vysvětlí laikovi (pacientovi) všechny podstatné souvislosti léčby, léčebného zákroku tak, aby se samotný pacient mohl co nejkvalifikovaněji rozhodnout, zda (a jakou) léčbu absolvuje či nikoli. Pacient by měl být informován o průběhu léčby, provedených úkonech, přednostech i možných rizicích léčby, o případných alternativách apod. Lékař může vysvětlit, navrhnout, doporučit, nicméně konečné rozhodnutí je na pacientovi.

Jak jsme uvedli výše, **požadavek informování** platí i pro jiné výrobky a služby, u kterých se spotřebitel nakonec sám rozhodne, zda je použije nebo ne. Není nejmenší důvod, proč nechtít podobné podrobné **informace o audiovizuálních dílech**, která mohou ovlivnit jedince přinejmenším stejně jako konzumace např. tučných buřtů. **Smyslem těchto informací je ukázat prostor, ve kterém se audiovizuální dílo pohybuje, jaké jsou jeho základní charakteristiky a rovněž mají tyto informace za cíl předejít možnému šoku z neočekávaného a nepředvídaného.**

Je proto žádoucí, aby **filmy pro děti a mládež obsahovaly odpovídající informace** (stejně požadavky bychom měli mít i na knihy). V současné době je absolutně vyloučené, aby jedinec mohl sám osobně získat názor na všechny existující zdroje a rozhodnout tak na základě osobní zkušenosti. Je proto velmi potřebné, aby rodič (dospělý) dostal **relevantní a kvalifikované informace, na jejichž základě se následně sám rozhodne**, zda pořad dítěti povolí či nikoli, případně, jak je na film připraví. Je sice možné i nadále se rozhodovat na základě intuice, dosavadních zkušeností, informací o čase, ve kterém je pořad vysílán (např. budu předpokládat, že v nedělním bloku dětských pořadů nebude žádný nevhodný), nicméně vhodné doplňující **informace zvýší validitu rodičovského rozhodnutí.**

Z uvedeného vyplývá, že z psychologického hlediska pokládáme za velmi žádoucí a podporujeme vznik klasifikačního schématu.

Východiska klasifikačního systému

Při posuzování holandského systému (případně při vytváření návrhu vlastní modifikace tohoto klasifikačního schématu) vycházíme z toho, že **filmy mají na dítě vliv**. Přinášejí mu informace o světě kolem něho, nabízejí mu vzory chování a jednání, předávají mu kulturní a společenské normy, vybízejí ho k nápodobě a identifikaci, vzbuzují v něm emoce, kultivují estetické citění. Pokud by však filmy principiálně působily pouze pozitivně nebo neutrálně, byla by potřeba klasifikačního schématu mizivá.

Základní otázka, se kterou se musíme vypořádat je, zda film může ohrozit či dokonce poškodit duševní a mravní vývoj dítěte. Jednoduchá odpověď na uvedenou otázku je, že **film pravděpodobně může ohrozit nebo poškodit dítě**. Ovšem úplně stejným způsobem mohou dítě poškodit kniha, jednání politiků, interakce s vrstevníky, hádky rodičů, špatné známky ve škole, přírodní podmínky, (ne)vyřčené slovo... Výzkumy nemohou přinést jednoznačné doklady o tom, že některé filmy či v nich obsažené podněty ohrožují *vždy* zdravý vývoj *každého* dítěte, že přispívají k agresivitě, že zhoršují duševní zdraví dítěte, že způsobují nepatřičné sexuální chování. Důvod je jednoduchý. Člověk je natolik složitá, multikauzálně a multifaktoriálně podmíněná bytost, že se vzpírá jakýmkoli jednoznačným a jednoduchým výkladům.

Odpověď na to, zda filmy poškodí (negativně ovlivní) duševní vývoj konkrétního dítěte, je závislá na celé řadě okolností. Kupříkladu připomeneme několik skutečností.

V prvé řadě je třeba si uvědomit, že výzkumná data zpravidla **pracují s rozdíly mezi skupinami**. Jestliže tedy data signalizují, že jsou například rozdíly mezi skupinami dětí, které víc sledují televizi, a těmi, které méně, tak tato data rozhodně nevypovídají o každém dítěti a už vůbec nejsou s to zachytit kauzální vztahy. **Zjistit kauzální vztahy je v oblasti takto komplexních jevů zatím prakticky nemožné**. Takový opatrný přístup k interpretaci existujících dat by mohl vést k závěru, že je tedy jedno, co dítě sleduje, jaké hry hraje, že stejně nejsme s to predikovat, jak bude konkrétní film působit na konkrétní dítěte. I velmi sporný film nemusí mít na jedince vůbec žádný vliv (tedy ani kladný ani záporný), na některé má vliv záporný, ale mohou se také ve výzkumném vzorku vyskytnout jedinci, u kterých se dokonce objeví souvislost kladná. Spíše jen v konkrétním případě u konkrétního jedince jsme do jisté míry s to predikovat vyústění vlivu filmu.

Používané pojetí ohrožení bývá velmi statické. Vezme se jedna konkrétní okolnost (např. sex) a ta se seřadí na stupnici od nejmírnější k nejzávažnější podobě. Jako kdyby mohla působit sama o sobě, což vlastně nepřichází v úvahu. Neberou se v potaz různé okolnosti – např. to, zda nositelem nepěkného jednání je kladný hrdina, nebo naopak padouch, za jakých okolností se dítě na film dívá (např. je nemocné), v jaké sociální situaci (např. dívá se s rodiči, sleduje film s vrstevníky, je samo), v jakém je kognitivním a emocionálním rozpoložení (je smutné, je zvědavé, nudí se apod.). V neposlední řadě je adekvátní připomenout i genderové souvislosti. Naše kultura obecně nabízí dívkám jiný způsob chování než chlapcům, připouští, že chlapci se mohou chovat agresivněji než dívky, dívky mohou veřejně plakat atd.

Holandský systém se snaží poměrně jednoduchým způsobem propojováním dvou proměnných přece jen nepatrně vnést dynamiku do hodnocení jednotlivých proměnných. Přitom možnost nepříznivého ovlivnění (pochopitelně i pozitivního) záleží vždy na **celkovém kontextu**, do kterého se promítají **dispozice jedince** (vlastnosti a rysy osobnosti; např. citlivé dítě, které události kolem sebe často výrazně prožívá, bude intenzivněji prožívat filmové děje), jeho **dosavadní životní zkušenosti** (míníme zkušenosti obecné, ale i zkušenosti s filmovou tvorbou; např. sleduje-li dítě určitý typ díla poprvé či poněkolkáté), konkrétní **kontext recepce díla** (již v předchozím odstavci zmíněné

okolnosti), ale pochopitelně i **širší rodinné a celospolečenské souvislosti** (hodnoty, normy, vzory, ideály běžně uznávané v konkrétní rodině, společenské vrstvě či skupině nebo celospolečensky preferované). Jde o množství faktorů a jejich interakcí, které nejsme s to výzkumně postihnout. V konkrétním případě může navíc dojít k tomu, že působení filmu zvrátí v kladném či záporném směru naprosto zanedbatelná maličkost.

Jestliže výzkumná data nemohou přinést doklady o jednoznačně negativním působení filmů na všechny jedince a neumíme zároveň přesně porozumět tomu, za jakých okolností působí negativně, tak rozhodně nepřináší doklady ani o tom, že by sledování „nevhodných“ skutečností obsažených ve filmech prospívalo rozvoji dítěte, že by podporovalo jeho psychický a mravní vývoj. To by nás však rozhodně mělo vést k maximální obezřetnosti a měli bychom se chovat tak, **jako kdyby některé skutečnosti měly negativní dopad**. Tato varianta je mnohem bezpečnější než opačná, kdy věříme, že se nic nestane. Proto je žádoucí přinést takové **informace (rodičům či jiným dospělým) o filmech, které by snížily riziko jejich nevhodného použití na minimum**. *(Negativní dopad mohou mít různé skutečnosti a navíc vzájemně provázaně, v jemných interakcích a souvislostech. Z psychologického hlediska je do značné míry problematické (až nesmyslné) hledat/vidět jednoduchou kauzalitu: „dítě vidí hrůzostrašný film, a tím je jasně ohrožen jeho citový vývoj“.)*

Klasifikační systém by měl splňovat několik podmínek:

- **obsahovat maximum informací podávaných ve srozumitelné a jednoduché podobě,**
- **soustředit pozornost na informace, které jsou relevantní zejména z pohledu uživatelů,**
- **respektovat charakteristiky dětského diváka a okolnosti reflektování a působení filmů.**

Informativnost

Je důležité, aby údaje poskytované rodičům byly v převážné míře **věcně informativní**, tedy bez jednoznačného hodnocení. Takové hodnotící soudy či globální údaje – např. o věkové vhodnosti omezují možnosti rodičů zvážit věk dítěte, jeho individuální vyspělost, orientaci rodiny a následně rozhodnout, zda s filmem budou pro své konkrétní dítě souhlasit či nikoli. Princip použití takto předložených informací je potom přibližně stejný jako například u potravin. Uživatel je informován o relevantních aspektech produktu a on sám se rozhodne, jestli je potravinu pro něj vhodná či nikoli. Někomu mohou vadit barviva a konzervanty, jiný hledá potraviny s nižším obsahem tuku, bez živočišné bílkoviny, bez lepku apod. V případě filmu můžeme počítat s tím, že někteří rodiče se mohou rozhodnout, že jakékoli sexuální scény ve filmech pro jejich děti nejsou vhodné ani na konci puberty, zatímco jiní rodiče „nemají problém“ ten samý film umožnit shlédnou desetiletému dítěti. Dostali informaci a pracovali s ní (nebo zpracovali ji) v souladu se svými hodnotami, normami, přesvědčením a snad i s ohledem na potřeby a zájmy dítěte.

Hodnotící soudy či globální údaje mají svůj význam jen pro hrubou orientaci rodičů či pro institucionální rozhodování – jsou důležitá pro obecná rozhodování (ve školním prostředí, pro provozovatele kin, pro zákonné normy apod.) Z těchto důvodů může klasifikační systém obsahovat jak dílčí informace, tak i globální hodnocení a soudy. Domníváme se, že hodnocení filmů bez věcně prezentovaných informací o nich nevedou k relevantnímu rozhodování rodičů – např. nevybízejí rodiče, aby se zamysleli nad úrovní vývoje svého dítěte, aby zvážili potřeby toho kterého dítěte apod.

Z reprezentativního šetření názorů rodičů v USA (Cantor et al., 1996) vyplývá podpora tohoto přístupu. 80 % dotázaných rodičů si přeje, aby dostávali oddělené informace o jednotlivých aspektech díla a nikoli globální údaj. Prakticky stejné procento preferuje údaj o

obsahu oproti údajům o věku nebo hodnocení. Nicméně i zhruba dvacet procent rodičů si zasluhuje, aby dostali vhodné informace.

Jednoduchost a srozumitelnost

Srozumitelnost do jisté míry souvisí s věcností informací a jejich přiměřenou formou sdělování, jednoduchost je spjatá s formou předloženého systému klasifikace audiovizuálních produktů. Dále pak závisí na tom, jak je možné daný systém implementovat do reality aktuální komunikace s rodiči u nás. Jestliže dosud byly u nás filmy hodnoceny tak, že před pořad byla uvedena hvězdička, nebo pro filmy byly používány kategorie do 10, 12, 15, 16, 18 let nepřístupno, je na místě otázka jak „komplikovaný“ systém uživatel „unesse či zvládne“, bude s ním chtít pracovat. Schéma klasifikace audiovizuálních produktů může být v našich podmínkách přínosné zejména tehdy, nebude-li pro posuzovatele či uživatele příliš komplikované. Domníváme se, že vyčerpávajícím a odborně sofistikovaným schématem či velmi podrobnými informacemi bychom mohli rodiče (uživatelé) možná odradit od jeho využívání. Je pravděpodobné, že si obsáhlé nebo komplikované informace rodiče nepřečtou nebo přečtou, ale nebudou vědět, jak se podle nich řídit.

V této souvislosti je možné navrhnout, aby uvedený systém klasifikace, zřejmě dobře fungující v Holandsku, byl u nás vyzkoušen, ale zároveň je možné, že bude třeba vytvořit systém poněkud jednodušší, který bude tvořit určitý mezistupeň mezi „hvězdičkou“ na obrazovce a uceleným klasifikačním systémem. Autoři tím rovněž upozorňují na skutečnost, že pokud nebude v první fázi práce s navrženým systémem klasifikace spokojenost, není třeba princip důkladné informovanosti o charakteru filmů vzdávat, protože rozhodně význam má, ale hledat jeho jednodušší variantu pro naše aktuální podmínky.

Relevance

Vzhledem k tomu, že se rozhodují rodiče, je žádoucí vycházet v první řadě z jejich představ o nebezpečnosti, rizicích a teprve ve druhé řadě z toho, co si jako odborníci myslíme. Přestože neznáme zcela názory českých rodičů, lze v zásadě akceptovat výsledky holandských studií a každopádně z nich vyjít nebo je použít v mírně modifikované podobě. Klasifikační systém by měl obsahovat rovněž informace o okolnostech, které samotní rodiče nepokládají za tak nebezpečné, nicméně z hlediska fungování společnosti jsou velmi podstatné. V případě České republiky lze důvodně předpokládat, že diskriminace podle barvy pleti, pohlaví, věku nebude rodiči hodnocena jako příliš nebezpečná, naproti tomu z hlediska fungování a dalšího rozvoje společnosti jde o fenomén, který je patrně závažnější než množství vulgárních slov nebo scén obsahujících sex.

Jednoznačně důležitější jsou představy rodičů. Informovaný souhlas preferuje jednoznačně první (tedy rodinu) a ne druhé, tedy společnost. Společnost sděluje, proč je určitá skutečnost pokládána za nepříznivou, nicméně rodiče mají právo rozhodnout, jestli to tak bude nebo ne. Povědomí rodičů a společenská závažnost jsou jistě rozumné konstrukty, které jsou užitečné na nomotetické rovině – na této rovině patrně zásadní rozpory nejsou. Nicméně ani na této rovině neexistuje absolutní jednota (část společnosti je pro legalizaci tzv. měkkých drog, další část nikoli). Na úrovni jednotlivců dochází k takovým rozporům dnes a denně, což dokládá běžná poradenská praxe. Zpravidla jsou to rodiče, kteří říkají, „na tento film se dívat (ne)budeš“ a není jisté, do jaké míry je pro ně určující „společenská závažnost“. Rodiče, ve shodě s výše uvedeným, mají zvážit individuální charakteristiky dítěte a na základě toho, jak znají své dítě a jaké informace získají o filmu, se rozhodnou, zda film pustí či nikoli. Jiná situace nastane, když provozovatel kina ohlásí, že tam smějí je děti od 15 let a rodiče „pustí“ do kina třináctiletého. Tady se to střeťne a je zcela na provozovateli kina, kdo „zvítězí“.

Uživatelé

Klasifikační schéma je v první řadě určeno pro rodiče, následně pro poskytovatele kulturních služeb, učitele, případně orgány státní správy, které mají rozhodovat např. o stížnostech občanů. Nelze vyloučit ani samotné děti a dospívající.

Kategorizace dětí a mládeže

Existuje jistě více způsobů, jak roztřídit skupinu dětí a mládeže (např. podle pohlaví na chlapce a dívky, podle stupně a typu vzdělání na žáky základních a středních škol, apod.), nicméně nejobvyklejší a veřejností přijímané je **věkové** členění. Z psychologického hlediska neexistují přesně věkem dané mezníky, které by oddělovaly jednotlivé věkové kategorie. Výsledné věkové kategorie budou orientačně vycházet z některých vývojových předělů (vstup do školy, nástup puberty, postupný rozvoj kognitivních schopností, sociálních dovedností či emočního zrání), zejména však budou výsledkem domluvy s ohledem na záměry, ke kterým směřují. Pokud se v průběhu času ukáže nutnost změny, nebude problém domluvit se na částečně jiných meznících kategorizace (např. posun ze dvanácti na jedenáct let, z šesti na pět).

Otázka je, zda akceptovat uvedené tři věkové kategorie (6,12,16). Je nepochybné, že rozdíl ve vyspělosti mezi šestiletým a dvanáctiletým dítětem je obrovský, podobně mezi dvanáctiletým a šestnáctiletým dospívajícím. Bylo by tedy možné navrhovat víc kategorií. Jenže kolik? Čtyři, pět? Víc určitě ne, protože systém by se stal zcela nepřehledný a nedal by se naplnit relevantními a smysluplnými obsahovými rozdíly. Pokud bude český systém obsahovat faktické informace o konkrétní oblasti díla, věkové kategorie budou představovat jen hrubé orientační vodítko pro rodiče. Proto jsme po zralé úvaze dospěli k závěru přijmout **tři věkové kategorie nizozemského systému** a pokládáme tuto variantu za praktickou a dobře využitelnou i u nás. Pokud by ovšem český systém kladl větší důraz na globální (obecné) hodnocení, pak doporučujeme čtyři věkové kategorie (6, 9, 12 a 16 let); v úvahu může přijít také pět věkových kategorií (6, 9, 12, 15 a 18 let).

Kategorii šest let vnímáme jako nejméně komplikovanou. Dítě v tu dobu vstupuje do školy, což je dáno vyspělostí kognitivní, emoční, sociální. Výrazněji se mění role dítěte i požadavky na ně kladené. Školák se liší od předškoláka nejen kognitivně, sociálně, emocionálně, ale i požadavky společnosti a představami veřejnosti o vyspělosti školního dítěte.

Věk dvanáct let jako dělítko mezi dětstvím a předstupněm dospělosti má také nemalou logiku. Dítě již navštěvuje vyšší stupeň základní školy nebo nižší stupeň střední školy, vstoupilo do puberty, ocitá se na prahu dospělosti, jeho kognitivní vyspělost výrazně pokročila, rozšířil se jeho sociální svět, má bohaté zkušenosti přesahující úzký rámec vlastní osoby a nejbližšího sociálního prostředí.

Hranice šestnáct let může být pokládána za diskutabilní. Máme zkušenosti s hranicemi patnáct let a osmnáct let. Obecně se tak přijímají legislativně dané hranice – k dovršenému věku 15 let se vztahuje trestní odpovědnost (alespoň prozatím), k věku 18 let plnoletost. Z psychologického hlediska hovoříme o dospívání. V nizozemském systému je hranice šestnáct let pokládána za konečnou pro rozhodování o (ne)doporučení filmu ke shlédnutí. Bylo by neférové argumentovat ve prospěch této kategorie výlučně akcelerovanou vyspělostí současných generací oproti stejně starým jedincům před třiceti či padesáti roky, byť jde o realitu. Je sice pravda, že některé atributy dospělosti se posouvají do vyššího věku (např. ukončení formálního vzdělávání), nicméně řada se běžně posouvá právě do stále nižšího věku (intimní kontakty s druhým pohlavím). *(Některé výzkumy – např. často citované a opakovaně realizované výzkumy P. Weisse a kol. pracují s agregovanými údaji a navíc mluví o průměrných údajích, což je irelevantní údaj vzhledem k údaji o rozložení jevu. Fakt,*

že se v průměru rodí první dítě stále starším ženám nesouvisí s tím, že se může rodit stále víc dětí stále mladším dívkám. Navíc části současné mladší generace přikládají sexuálním kontaktům méně intimní význam než generace předcházející, nespojují je ani s plozením dětí ani s láskou, takže se do této aktivity pouštějí, jakmile jsou ji trochu mocni). V řadě oblastí je to i škola, která seznamuje děti s mnoha složitostmi života. Navíc jsme přesvědčeni, že šestnáctiletý dospívající (orientačně druhý ročník střední školy) je natolik samostatný, že rodiče mohou jen velmi obtížně kontrolovat, co jejich dospívající syn nebo dcera provozuje v průběhu celého dne, s kým se stýká. Vytvářet hranice, které sice mohou mít jistou věcnou logiku, ale jsou nevynutitelné a nikdo se podle nich nebude řídit, je nesmyslné. Nepokládáme proto za vhodné, aby se filmy vymykaly zvyklostem, běžné podobě interakce rodičů a dětí. Hranici 16 let pokládáme také z psychologického hlediska za vhodnou pro oddělení omezené „dětské“ produkce od dospělé. Specifickou kategorií pro nás však představuje pornografie, na kterou se toto naše stanovisko nevztahuje, domníváme se, že v tomto případě věková hranice 18 let je adekvátní.

Souhrnně je možné uvést, že **věkové kategorie** uváděné v kapitole 3 nizozemského systému **NICAM jsou z psychologického hlediska přijatelné i pro Českou republiku.**

Podstatnější problém než stanovení věkových kategorií, se kterým se budou muset posuzovatelé i uživatelé vypořádat, je ohromná variabilita dětí, která je podmíněná biologickými, psychologickými, sociálními i kulturními faktory. Vývoj a rozvoj neprobíhá stejným tempem u všech dětí, nerovnoměrná je i vyspělost jednotlivých charakteristik v rámci konkrétního dítěte. Ze školního prostředí je velmi dobře známo, že učitel se ve věkově homogenních třídách setká s „několikaletými rozdíly“ v kognitivní, emocionální i sociální zralosti a kompetencích žáků. Podobně není neobvyklé, že jedinec dosahuje přirozeně výrazně odlišné vzdělávací výsledky v jednotlivých oblastech. Je třeba rovněž vzít v potaz, že rozdíly mezi jedinci uvnitř jedné věkové kategorie jsou podstatně větší než rozdíly mezi dvěma věkovými kategoriemi.

Z toho pak vyplývá, že **dohodnuté věkové kategorie představují jen velmi orientační zachytné body**, které bude nutné vždy poměřovat úrovní konkrétního jedince. Jinak hrozí nebezpečí, že každý konkrétní uživatel kritéria odmítne, protože nebudou dobře „pasovat“ na jeho představy a vnímání konkrétního dítěte. Proto se připojujeme k názoru nizozemských kolegů, podle kterých bude muset každý rodič stanovit u svého dítěte obecnou věkovou úroveň i specifické věkové úrovně v jednotlivých oblastech individuálně podle vlastních zkušeností a představ. Z toho také vyplývá navržený postup, který klade podstatný důraz na věcné informování uživatelů a menší důraz na obecné hodnotící soudy.

Obsahové kategorie

Členění holandského systému obsahuje podle našeho přesvědčení **kategorie, které jsou z psychologického hlediska relevantní, srozumitelné a použitelné i v České republice.** V plném rozsahu je akceptujeme a doporučujeme.

Problém ovšem nastává s filmy, které jsou ve všech uvedených kategoriích v zásadě přijatelné pro ten který věk, nicméně k pochopení vyžadují takové informace a životní zkušenosti, které výrazně přesahují danou věkovou kategorii. Jde o jakési vyznění či poselství filmů. Podle našeho názoru nelze předpokládat, že by sledování těchto filmů bezprostředně a zásadním způsobem ohrozilo psychický a mravní vývoj dítěte, nicméně jsme přesvědčeni, že rodiče by měli dostat informaci i o této stránce audiovizuálního produktu, stejně jako ji dostanou v případě ostatních kategorií.

Zavedení této **nové kategorie** souvisí s naším odborným pohledem na možnosti a způsoby ohrožení a poškození dítěte. Jestliže se totiž dítěti dostávají odpovídající podněty

jeho věku a osobnostním charakteristikám, dokáže je začlenit do svých schémat (porozumí předloženým informacím) nebo pomocí těchto schémat adekvátně reaguje. Jestliže však dítě nemůže nové podněty, informace „navázat“ na existující schémata, zpracovat je, vystavuje se riziku, že s danými informacemi zapracuje nevhodně (zobecní to, co v díle bylo spíše marginální, nerozezná, zda určitá scéna filmu vyjadřuje jeho základní myšlenku, nebo je to jen dějová epizoda apod. Pak je jedno, jestli se jedná o nahotu, vulgaritu nebo zdánlivě zcela neutrální životní příběh s náročnými a komplikovanými životními peripetemi. Lze argumentovat tím, že když dítě něčemu neporozumí, tak je to neovlivní ani se to nezapamatuje. To je sice možné, nicméně existuje reálná možnost, že dítě si některé souvislosti vyloží zcela nevhodně nebo nevědomky zvnitřní některé povrchní a relativně nepodstatné okolnosti, a ty pak budou ovlivňovat i zásadní životní události. *Např. film Prčí, prčí, prčíčky může snad být posunován do vyšší věkové kategorie svými explicitními sexuálními odkazy, nicméně je naprosto prvoplánový a patrně každé dítě v pubertě porozumí, o co se jedná. Naproti tomu Mlčení Ingmara Bergmanna snad s výjimkou jedné náznakové scény hrdinčiny masturbace neobsahuje žádné jednotlivosti vyvolávající problémy, přesto by měl být film podle našeho přesvědčení zařazen do kategorie 16 let.*

Použití systému klasifikace

Jak správně uvádějí holandsí autoři, každý rodič si nakonec musí věkovou vyspělost svého dítěte stanovit sám. Je velmi pravděpodobné, že nebude pro všechny oblasti totožná. Může se stát, že rodiče nebudou chtít vystavovat své dítě filmům, které vyvolávají strach a úzkost, protože vědí, jak bouřlivě dítě na takové scény reaguje. Naopak např. u diskriminace akceptují i vyšší rizikovost filmu. Velmi bude záležet i na osobním přesvědčení rodičů i hodnotách a názorech, které zastávají (podrobněji také viz výše).

Velmi důležité je rodičům neustále připomínat (v odborném tisku, v mediích i jinde), že v jejich aktivní přítomnosti, s jejich asistencí zvládne dítě bez následných problémů o něco náročnější úroveň produktu, než když ho konzumuje samo nebo v přítomnosti vrstevníků. Společné sledování filmu rodičů a dětí je podstatnou okolností rozhodnutí, zda film je pro dítě (ne)vhodný. Pokud se ve filmu objeví jednání, chování, které přesahuje chápání, emoční či sociální zralost dítěte, jeho zkušenosti, rodiče mu je mohou vysvětlit, uvést na pravou míru. Podobně pokud se objeví nevhodné scény, situace, rodiče je mohou komentovat, odsoudit (viz i samotné schéma nizozemských autorů, kteří zmírňují závažnost některých skutečností, pokud jsou odsouzené), podrobněji vysvětlit, uvést do souvislostí s tím, kdy je určité jednání vhodné a kdy nikoli apod.

Ačkoli jsou věkové kategorie jen orientačním hlediskem, je třeba připomenout, že rozpětí mezi dolní a horní hranicí v rámci jedné kategorie je z psychologického hlediska výrazné a relevantní. Vývojové charakteristiky českých dětí se pravděpodobně příliš neliší od dětí holandských, nicméně se liší sociokulturní podmínky. Lze například předpokládat, že česká společnost je zatím mnohem méně citlivá na diskriminaci, než jsou společnosti západní. (Autorům není známo, že by interkulturní rozdíly spjaté s vývojem dětí z psychologického hlediska byly v evropském kontextu podrobněji zkoumány. V současné globalizované době by takové zkoumání mohlo být dosti obtížné.) Pokládáme za vhodné v systému klasifikace odrážet aktuální stav společnosti a nastavovat v tomto směru realistická kritéria. Jestliže jde o systém flexibilní, tak lze s postupem doby zpřísnit (nebo zmírnit) některá kritéria. Ovšem žádná společnost není homogenní, lze předpokládat, že rozdíly uvnitř společnosti mezi jednotlivými jejími členy jsou výraznější než rozdíly mezi dvěma společnostmi.

Je známo, že jedinec přijímá podněty aktivně, zjednodušeně řečeno, vytváří si vlastní realitu, která může být zcela nezávislá na „objektivní realitě“. Z toho pak vyplývá, že dílo zcela nevinno ve všech směrech může konkrétní dítě vnímat jako velmi ohrožující a naopak v objektivně ohrožujícím díle bude dítě vnímat (možná i podprahově) jen některé

nepodstatné a neohrožující pasáže. Podobně nelze vyloučit, že u jednoho dítěte dojde k bezprostřední a úplné nápodobě skutečností z filmu, naproti tomu stejné skutečnosti u druhého jedince povedou k zesílení odporu vůči uvedené skutečnosti. *Výzkumy např. ukázaly, že děti vystavené příkladu alkoholismu rodičů se ve svém pozdějším jednání rozdělují do dvou skupin. Relativně větší má i v dospělosti více problémů nejrůznějšího druhu (alkoholismus, kriminalita, drogové závislosti, fluktuace ve vztazích, zaměstnání...) než intaktní populace. U druhé části se buď žádné problémy nevyskytují nebo je nejsme s to odhalit. Podobně ve vztahu k alkoholu se tito dospělí stávají alkoholiky, mají neproblémový vztah k alkoholu nebo jsou paradoxně zapřísáhlými abstinenty.*

Závěrečné poznámky

Předloženými kritérii systému kvalifikace audiovizuálních produktů jde o informovanost rodičů o tom, co asi lze ve filmu očekávat a ve kterém směru. Současně je třeba dát vodítka distributorům, televizím. Navrhované klasifikační schéma je do značné míry dekontextualizované, tedy rozhodně nebere v potaz představy rodičů, jejich hodnoty, přístupy, vyspělost konkrétního dítěte a jen částečně zohledňuje význam konkrétní informace v kontextu filmu.

Informace by měly být prezentovány podle možností úplně s informacemi o jednotlivých kategoriích. Může nastat problém nepřehlednosti prezentovaných informací. Ve výjimečných případech by bylo možné uvažovat pouze o jednom nebo dvou údajích (např. věková kategorie a nejméně ohrožující „ohrožující“ oblast).

Literatura

ANDERSON, C.A., DILL, K.E. (2000) Video Games And Aggressive Thoughts, Feelings, And Behavior in the Laboratory And in Life. *Journal of Personality And Social Psychology*, vol. 78, no. 4, p. 772-790.

ANDERSON, C.A., CAMAGEY, N.L., EUBANKS, J. (2003) Exposure to Violent Media: The Effects of Songs With Violent Lyrics on Aggressive Thoughts And Feelings. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 84, no. 5, p. 960 – 971.

ANDERSON, C.A. et al. (2003) The Influence of Media Violence on Youth. *Psychological Science*, vol. 4, no. 3, p. 81-110.

CANTOR, J., STUTMAN, S., DURAN, V. (1996) What Parents Want in a Television Rating System: Results of National Survey. Report released by the National PTA, the Institute for Mental Health Initiatives, and the University of Wisconsin-Madison. Staženo z <http://www.pta.org/programs/tvrptoc.htm>.

CANTOR, J. (2002) *The Psychological Effects of Media Violence on Children And Adolescents*. Staženo z http://yourmindonmedia.com/downloads/media_violence_paper.pdf

ČERMÁK, I. (1998) *Dětská agrese*. Brno, CERM

ČERMÁK, I. (1999) *Lidská agrese a její souvislosti*. Ždár nad Sázavou, Fakta.

HUESMANN, L.R., MOISE-TITUS, J., PODOLSKI, CH., ERON, L.D. (2003) Longitudinal Relations Between Children's Exposure to TV Violence and Their Aggressive and Violent

Behavior in Young Adulthood: 1977 – 1992. *Developmental Psychology*, vol. 39, no. 2, p. 201-221.

KOTRLA, B. (2007) Sex and Violence: Is Exposure to Media Content Harmful to Children? *The Journal of the Association for Library Service to Children*, vol. 5, no. 2, p. 50-52.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. (2006) *Vývojová psychologie*. 4. vydání. Praha, Grada.

MATĚJČEK, Z. (2005) Výbor z díla. Praha, Karolinum.

MIČIENKA, M., JIRÁK, J. A KOL. (2007) *Základy mediální výchovy*. Praha, Portál.

ROSENBAUMOVÁ, K., ŠULOVÁ, L. (2002) Některé aspekty vlivu sledování televize na dítě. *Československá psychologie*. roč. 46, s. 225 -233.

SUCHÝ, A.. (2007) *Mediální zlo – mýty a realita*. Praha, Grada.

VÁGNEROVÁ, M. (2005) *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha, Karolinum.